

Literatūrinio padavimo apie Jūratę ir Kastytį kilmė: moksliniai vertinimai ir siužeto šaltinių klausimas

Domininkas Burba

Istorijos katedra
Vytauto Didžiojo universitetas
El. paštas: domininkas.burba@vdu.lt
<https://orcid.org/0000-0001-8109-5539>

Santrauka. Straipsnyje aiškinamasi, kas galėjo lemti vieno iš žymiausių ir populiariausių lietuvių kultūroje literatūrinių padavimų – pasakojimo apie Baltijos jūros karalienės deivės Jūratės ir mirtingojo žvejo Kastyčio meilę siužeto atsiradimą, apžvelgiama jo mokslinių tyrinėjimų istorija. Daugumos mokslininkų nuomone, padavimą „Baltijos jūros karalienė“ sukūrė lietuvių raštijos veikėjas, etnografas, tautosakininkas, literatas, istorikas ir vertėjas Liudvikas Adomas Jucevičius (Ludwik Adam Jucewicz, 1813–1846). Straipsnyje tiriami pirmieji atsiliepimai apie padavimą, aiškinamasi, kaip mokslo pasaulyje buvo prieita išvados, kad šis šaltinis – neautentiškas. Taip pat svarstoma, kurie šaltiniai galėjo daryti įtaką padavimo atsiradimui, kiek tai buvo mitologiniai siužetai, kiek grožinės literatūros autorių darbai. **Reikšminiai žodžiai:** literatūrinis padavimas, romantizmas, pozityvizmas, mitologija, folkloristika.

The Origin of the Literary Legend on Jūratė and Kastytis: Scientific Evaluations and the Question of Sources

Abstract. The article explains what may have led to the appearance of one of the most famous and popular legend in Lithuanian culture about the love of the Queen of the Baltic Sea, Jūratė, and the mortal fisherman Kastytis, and looks at the history of its research. According to most scholars, the legend “Queen of the Baltic Sea” was created by Liudvikas Adomas Jucevičius (Ludwik Adam Jucewicz, 1813–1846), a Lithuanian writer, ethnographer, folklorist, historian and translator. The article examines the first reviews of the story and explains how the academic world came to the conclusion that this source is not authentic. It also investigates which sources may have influenced Jucevičius’ story, including mythological plots and the literary works by other authors.

Keywords: literary legends, romanticism, positivism, mythology, folklore.

Įvadas

Išties sunku atsakyti į klausimą, kiek mokslui kaip tyrimo objektai yra svarbūs neautentiški, nepatikimi, sunkiai patikrinami šaltiniai, kartais netgi falsifikatai. Kaip bebūtų, jie studijuojami. Moksliniuose straipsniuose rašyta apie tautosakinius tekstus, paveiktus literatūros kūrinių ir netikslus tautosakos užrašymus (Valiukaitė 2005; Sauka 2009). Neoriginalus kūrinys, netgi akivaizdus falsifikatas moksle ir visuomenės sąmonėje iš

Received: 10/01/2022. Accepted: 21/03/2022

Copyright © Domininkas Burba, 2022. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

esmės turi neigiamą konotaciją. Tačiau šiandienos humanitarinių mokslų studijose tokio pobūdžio kūriniai taip pat kelia susidomėjimą, o jų pasirodymo motyvų, aplinkos atskleidimo ir šaltinių nustatymo darbas irgi vertingas siekiant atkurti kultūros raidos tendencijas. Sudėtinga situacija susidaro tada, jei paaiškėja, kad tokio pobūdžio tekstas jau įjėgęs į kultūros istorijos kanoną, tapęs jo dalimi. Vėliau, atskleidus tiesą, ne tik mokslo pasaulis, bet ir plačioji visuomenė dažnai patenka į sudėtingą padėtį, kai tenka peržiūrėti ir įvertinti žymių atradėjų, jais besirėmusių tyrėjų darbus, o kartais netgi atsisakyti tam tikrų tautą vienijusių simbolių, kaip XIX–XX a. sandūroje atsitiko Čekijoje, atskleidus kalbininko Václavo Hankos *Dvůr Kralovės rankraščio* (ček. *Rukopis královédvorský*) ir *Zelena Horos rankraščio* (ček. *Rukopis zelenohorský*) klastotes.

1839 m. savaitraščio *Tygodnik Petersburski* puslapiuose pasirodė Liudviko Adomo Jucevičiaus tekstas „Baltijos jūros karalienė“¹ lenkų kalba, autoriaus pavadintas padavimu arba sakme (lenk. *klechda*)². Jame pirmą kartą pateikta Jūrātės ir Kastyčio istorija. Pasakojama apie tai, kad dangaus, žemės ir jūros viešpaties Praamžimo (lenk. *Praamżimas*) duktė Baltijos jūros karalienė Jūrātė (lenk. *Jurata*) gyveno balto gintaro rūmuose. Ji išsiuntinėjo lydekas su laiškais žymiausioms Jūros (lenk. *Jury*) nimfoms ir joms susirinkus į puotą paskelbė, kad ten, kur Šventosios upė įteka į jūrą, gyvenantis žvejys Kastytis (lenk. *Castitis*) be saiko gaudo žuvis – valdovės pavaldines. Pati Jūrātė savo stalui žuvų negaudydavusi arba jas tausodavusi: „o plekšnių dargi, kurias taip mėgstu, po vieną pusikę nuvalgau, o antrąją atgal į jūrą paleidžiu“. Tad Jūrātė nusprendė nubausti mirtimi įžulų žmogų – savo šokiais ir žavesiais nimfos turėjo įvilioti jį į šaltą jūrų guolį. Valdovė su kitomis nimfomis išplaukė gintarinėmis eldijomis ir apsupo Kastytį, kuris tuo metu ant kranto taisė tinklus. Tačiau jūrų valdovę pakerėjo jaunuolio jaunystė bei grožis, ir ji nusprendė palikti jį gyvą. Karalienė pagrasino: „Bet jei paniekinsi valdovės Jūrātės meilę, tai tik vieną dainelę uždainuosiu, ir tu būsi prie manęs ir sulig mano valdžios lazdos³ prisilietimu žūsi amžinai – rinkis!“ Kastytis prisiekė amžiną meilę Jūratei. Po to jie ėmė susitikinėti netoli Šventosios žiočių ant kalno, kuris nuo tol buvo vadinamas Kastyčiu. Praėjus metams apie tai sužinojo dievas Perkūnas (lenk. *Perkun*) ir užsirūstinęs, kad deivė pamilo mirtingąjį, trenkė žaibu, sugriovė rūmus, užmušė valdovę, o Praamžimas žvejį prikaustė jūros dugne prie uolos ir jis visą laiką turėjo žiūrėti į mirusios mylimosios kūną. Žmonės sako, kad tuomet, kai vėtros įsiūbuoja marių vilnis, girdėti aimanos – tai Kastytis aimanuoja, o jūros išmetami gintaro gabalėliai – Jūrātės gintaro pilies trupiniai (N. N. [Jucewicz] 1839; Jucevičius 1959, 430–434).

¹ Dominykas Urbas, versdamas Jucevičiaus knygą *Žemaičių žemės prisiminimai*, padavimą pavadino „Baltijos jūros valdovė“ (Jucevičius 1959, 433). Šis vertimas poetiškas, bet ne visai tikslus. Jucevičiaus pateiktas kūrinio pavadinimas lenkų kalba – „Królowa morza Bałtyckiego“. Todėl straipsnyje kūriniui apibūdinti bus vartojamas pavadinimas „Baltijos jūros karalienė“.

² Jucevičiaus kūrinys mokslo veikaluose, folkloro tekstų rinkiniuose laikomas padavimu, sakme, legenda, o Lenkijoje ir pasaka. Jo priskyrimo tautosakos šaltinių žanrui klausimas gana sudėtingas, tad tekste bus vartojami du terminai – padavimas ir sakmė. 1959 m. Jucevičiaus raštų vertime pasirinktas padavimo terminas vargu ar keltų didesnių abejonių dėl jo tinkamumo. Vis dėlto pasakojime kalbama ir apie geografinių, gamtinių objektų (Kastyčio kalno, gintaro) atsiradimą, o tai būdinga sakmėi. Šiai problemai nagrinėti reikėtų atskiro tyrimo, kuris numatomas ateityje.

³ Kūrinio originale pavartotas lenkiškas žodis *bertem* – jį Dominykas Urbas vertė kaip *valdžios lazda*, bet galima versti ir *skeptras*.

Šio padavimo autentiškumu suabejota iškart po pasirodymo, o vėliau moksliniais tyrimais nustatyta, jog toks pasakojimas lietuvių tautosakoje iš tikrųjų greičiausiai neegzistavo. Dar 1963 m. pasirodžiusioje *Lietuvių tautosakos apybraižoje* buvo konstatuota: „tik iš literatūrinių šaltinių yra žinomas padavimas apie Jūratę ir Kastytį“ (Korsakas 1963, 381). Jokie vėlesni tyrimai šio tvirtinimo nepaneigė.

Tačiau „Baltijos jūros karalienė“ tapo vienu iš lietuvių tautos kultūrinių simbolių ir tokiu išliko toliau, po argumentuotos mokslininkų kritikos. Čia verta prisiminti literatūrologės Vandos Zaborskaitės teiginį. Interpretuodama Maironio baladę „Jūratė ir Kastytis“ autorė konstatavo, kad poezijos kūrinio siužetas greičiausiai literatūrinės kilmės, o padavimą, tapusį baladės pagrindu, sukūrė Jucevičius. Tačiau, anot autorės, šiandien tai nėra taip svarbu. „Maironio sukurtoji baladė – tobulo grožio poetinis kūrinys, giliai įstrigęs į tautos [1965 m. leidime *liaudies*] sąmonę, jau seniai tapęs jos tikraja savastimi“ – teigė mokslininkė (Zaborskaitė 1965, 66; Zaborskaitė 1970, 74–75; Zaborskaitė 2002, 57). Suprantama, kad literatūrologė komentavo ir tautos savastimi įvardijo visų pirma Maironio kūrinį, tačiau jo pagrindas buvo Jucevičiaus sukurtas padavimas. Tad šio siužeto atsiradimas, kultūrinis kontekstas bei interpretacijos yra aktualios ir šiandien. Remiantis „Baltijos jūros karalienės“ siužetu sukurta nemažai literatūros, muzikos, dailės, skulptūros, tapybos, netgi animacijos darbų, jis populiarus kultūrinėje Lietuvos, taip pat Lenkijos ir kitų šalių atmintyje.

Šiame straipsnyje, remiantis folkloro ir grožinės literatūros šaltiniais, bandoma išsamiai atkurti padavimo „Baltijos jūros karalienė“ atsiradimo aplinkybes. Siekiama nustatyti galimus literatūrinio padavimo mitologinius, tautosakinius, literatūrinius šaltinius, aiškintis, kokios buvo pirmosios reakcijos į šį kūrinį, kaip žinios apie jį plito, kaip buvo bei yra interpretuojamos mokslininkų.

Tyrimo šaltiniai yra originalo – t. y. lenkų – kalba spausdinti „Baltijos jūros karalienės“ variantai, kūrinio vertimai bei moksliniai ir plačiajai visuomenei skirti folkloro šaltinių rinkiniai, pasirodę Lietuvoje, Lenkijoje ir Rusijoje iki 1920 m., t. y. iki Maironio baladės „Jūratė ir Kastytis“, suteikusios naują postūmį šio siužeto sklaidai Lietuvos kultūroje, paskelbimo. Taip pat straipsnio šaltiniai yra ir kiti to laikotarpio tekstai, susiję su minėtu kūriniumi bei kitais Jucevičiaus ir romantizmo epochos kūrėjų darbais (pvz., recenzijos). Pasirinktas laikotarpis akcentuojamas todėl, kad minėtas siužetas buvo gana populiarus jau XIX a. – XX a. pr., o vėliau, atsikūrus Lietuvos ir Lenkijos valstybėms, dar labiau išplito. Jo sklaidą po 1920 m. planuojama nagrinėti kituose tyrimuose.

Straipsnyje naudojama literatūra – įvairių epochų moksliniai darbai, kuriuose studijuotos folkloristikos bei mitologijos temos, tirtas šis literatūrinis padavimas. Apie Jucevičiaus asmenybę ir jo darbus, be abejo, išsamiausiai rašė Meilė Lukšienė; jos tyrimuose plačiai atskleistas epochos kontekstas, minėtas ir padavimas bei jo autentiškumo klausimas (Lukšienė 1959). Šios temos tirtos mokslinėje ir mokslo populiarinimui skirtoje spaudoje (Piročkinas, Žuravliova 1993; Gaidauskienė 2012; Gaidauskienė 2013; Burba 2018a; Burba 2018b; Burba 2022; Martišiūtė-Linartienė 2021). Siekiama įvertinti buvusius literatūrinio padavimo tyrinėjimus ir, pasitelkus naujus šaltinius, atsakyti į aktualų klausimą, kas lėmė šio siužeto populiarumą.

Pirmieji vertinimai ir padavimo sklaidos pradžia

Kaip minėta anksčiau, pirmą kartą Jucevičiaus kūrinys pasirodė 1839 m. savaitraštyje *Tygodnik Petersburski*. Tais pačiais metais su tam tikrais pakeitimais padavimas perspausdintas Varšuvoje išėjusiam leidinyje *Muzeum Domowe*, kur jis buvo įtrauktas į straipsnį „Žemaitijos bruožai“ (Jucewicz 1839, 198–202), vėliau publikuotas to paties pavadinimo knygoje *Žemaitijos bruožai* 1840 m. (Jucewicz 1840, 19–24)⁴ ir 1842 m. *Žemaičių žemės prisiminimuose* (Jucevičius 1959, 430–434). „Baltijos jūros karalienės“ vertinimai žinomi tik nuo 1842 m. Tais metais pasirodžius Jucevičiaus knygai *Žemaičių žemės prisiminimai*, šis padavimas buvo netrukus pastebėtas, paminėtas ir recenzuotas to meto Varšuvos periodiniuose leidiniuose. Anoniminis autorius M. B. (neabejotinai Mykolas Baliński) *Biblioteka Warszawska* puslapiuose teigė, kad „sakmė apie Kastytį yra graži“ (M. B. [Baliński] 1842, 188). Kitas recenzentas Wiktorynas Zieliński leidinyje *Roczniki krytyki literackiej* taip pat teigė, kad pateiktoji sakmė – graži (Zieliński 1842, 2). Negailėjo šiam kūrinui gerų žodžių ir anoniminis žurnalo *Przegląd naukowy* recenzentas. Jis minėjo, kad „8 skyrių sudaro sakmė „Baltijos jūros karalienė“. Jei ta sakmė yra autoriaus vaizduotės kūrinys – be abejonės, tai jam teikia didelį privalumą“ (lenk. „Klechda ta, jeżeli jest utworem wyobraźni autora – bez wątpienia wielką dla niego robi zaletę“) (Wspomnienia Żmudzi 1842).

Jucevičius informaciją apie kūrinį „Baltijos jūros karalienė“, jo veikėjus siekė populiarinti, įtraukti į savo epochos mokslinę apyvertą ir į tuo metu Varšuvoje bei Vilniuje ėjusią *Encyklopedya powszechna: zbiór wiadomości najpotrzebniejszych dla wszystkich stanów* („Visuotinė enciklopedija: reikalingiausių visiems luomams žinių rinkinys“) nusiuntė straipsnį apie Kastytį ir jo meilės Jūratei istoriją. Šis darbas buvo išspausdintas 1839 m. (J. L. [Jucewicz] 1839)⁵, tiesa, nežinia, kada tekstas buvo nusiųstas.

Vėliau, 1846 m. pasirodžiusio veikalo *Lietuva, jos senovės paminklai, buitės ir papročiai* dalyje „Lietuvių mitologijos pradai“ Jucevičius aprašė dievaites čeltyčias ir Kastytį. Palyginus su ankstesnėmis publikacijomis, autorius pridėjo kai kurių detalių. Jis minėjo: „Čeltyčios tai buvusios labai gražių moterų pavidalo būtybės: jų apdaras buvęs iš žuvų žvynų, perlais dabintas, ant galvos – mažytė gintaro karūna. Vyriausioji iš jų buvo buvusi jūrų valdovė Jūratė“. Tačiau apie jos meilę Kastyčiui šiame aprašyme informacijos nebuvo, tik pateikta „Baltijos jūros karalienėje“ minėta jūros nimfų (čeltyčių) daina ir

⁴ 1840 m. šis padavimas buvo perspausdintas Varšuvoje išėjusioje Jucevičiaus knygoje „Žemaitijos bruožai“, į ką dėmesį atkreipė Inesa Szulska (Szulska 2011, 151), bet „Žemaitijos bruožai“ nebuvo įtrauktas į Jucevičiaus „Raštų“ publikaciją. Rengėjai Meilė Lukšienė ir Zenonas Slaviūnas konstatavo, kad „Žemaitijos bruožai“ tiesiog dubliavo „Žemaičių žemės prisiminimuose“ esančius tekstus (Jucevičius 1959, 615). Tai nebuvo netiesa, tačiau nedidelių skirtumų pasitaikė. Pvz., „Baltijos jūros karalienės“ padavimas šiuose leidiniuose kai kuriomis nedidelėmis detalėmis skyrėsi nuo 1842 m. publikacijos „Žemaičių žemės prisiminimuose“.

⁵ Daugelio mokslininkų darbuose (Lukšienė 1959, 16; Lukšienė 2014, 260; Piročkinas, Žuravliova 1993, 10; Radauskienė 2005, 44; Balsys 2010, 306; Szulska 2011, 151; Gaidauskienė 2013, 549; 575; Martišiūtė-Linartienė 2021, 64) pateikiama netiksli šios enciklopedijos tomo išleidimo data – 1836 m. O Nida Gaidauskienė vienoje publikacijoje nurodė 1832 m., nors tada ši enciklopedija dar nebuvo leidžiama (Gaidauskienė 2012, 19, 33). Taip šie autoriai kiek paankstino pasakojimo apie Jūrą ir Kastytį atsiradimą ir šio padavimo sukūrimą nukėlė į Jucevičiaus ankstyvųjų studijų metus.

pasakota apie tų jūrų moterų viliones. Esą jos kviesdavusios žvejus, vėliau, išgavusios sutikimą nusileisti į gelmes, pasmaugdavusios auką. Anot autoriaus, „toms piktoms dievaitėms kas metai būdavo nešamos aukos, po vieną iš visų rūšių žuvų, sugautų jūroje, kad nekenktų jauniems žvejams“. Straipsnyje apie Kastytį Jucevičius aprašė vietą, kur Šventoji įteka į Baltijos jūrą, deivės Jūratės ir mirtingojo meilės istoriją, paminėjo kalną, ant kurio jie susitikinėjo, rūmų sugriovimą ir Kastyčio prikalimą. Atkreiptinas dėmesys į priešpaskutinį sakinį: „Visą tą įvykį apsakė vienas latvių padavimas“ – nors apie tai, kad tai latvių padavimas, ankstesniuose savo darbuose Jucevičius neminėjo. Beje, šiame leidinyje pateiktame atskirame skyriuje „Undinės“ apie Jūratę ir čeltyčias nerašyta. Tad savo mitologinių būtybių klasifikacijoje Jucevičius atskyrė undines nuo čeltyčių, tačiau ypatingų skirtumų neakcentavo (Jucevičius 1959, 79–81; 85–86).

Iki Pirmojo pasaulinio karo „Baltijos jūros karalienė“ buvo keletą kartų perspausdinta tiek originalia lenkų, tiek rusų bei lietuvių kalbomis.

1842 m. šis kūrinys publikuotas Varšuvoje ėjusiame žurnale *Roczniki krytyki literackiej*, o 1845 m. – Poznanėje išleistame folkloro tekstų rinkinyje *Podania i legendy polskie, ruskie i litewskie (Lenkijos, Rusijos ir Lietuvos padavimai ir legendos)*, kurio sudarytojas buvo Lucjanas Siemieńskis. Minėtoje publikacijoje buvo nurodyta, kad padavimas perimtas iš Jucevičiaus *Žemaičių žemės prisiminimų*, bet Siemieńskis sutrumpino pavadinimą ir jis tapo „Baltijos karalienė“ (lenk. „Królowa Bałtyku“) (Siemieński 1845, 24–25; 159; Siemieński, Pamuła 1975, 52–54; 239).

Praėjus keletui metų po Jucevičiaus mirties, šis kūrinys su pamokymais bei nuoroda į *Žemaičių žemės prisiminimus* perspausdintas 1852 m. vaikams skirtame žurnale *Szkółka dla dzieci*, ėjusiame Prūsijai priklausiusioje Poznanėje (Królowa morza Bałtyckiego 1852). Dar vienas lenkų autorius, kuris publikavo Jucevičiaus padavimą kaip folkloro šaltinį, buvo literatas, etnografas, folkloristas Kazimierz Władysławas Wójcickis. Iš pradžių jis kūrinių pavadinimu „Padavimas apie Jūratę, čeltyčių karalienę“ (lenk. „Podanie o Juracie, królowej czelctic“) 1865 m. išspausdino Varšuvoje ėjusiame žurnale *Kłosa*, straipsnių serijoje „Fantastiškos liaudies būtybės“ (lenk. „Fantastyczne postacie ludowe“). Čia paskelbta bene pirmoji šio siužeto iliustracija – dailininko Wojciecho Gersono pavaizduota amžinos Kastyčio kančios prie nužudytos mylimosios scena (Wójcicki 1865). Vėliau padavimas pavadinimu „Jūratė – čeltyčių karalienė“ (lenk. „Jurata, królowa czelctic“) buvo įtrauktas į Wójcickio sukauptų folkloro šaltinių rinkinį *Klechdy, starożytnie podania i powieści ludu Polskiego i Rusi (Lenkijos ir Rusijos liaudies sakmės ir senoviniai padavimai bei pasakojimai)*, sudarytą ir išleistą XX a. 8 dešimtmetyje, praėjus beveik šimtui metų po minėtojo folkloristo mirties (Wójcicki, Wojciechowski 1974, 277–279; 391).

Paskutinis šio padavimo publikavimas iki Pirmojo pasaulinio karo lenkų kalba greičiausiai buvo Edmundo Jezierskio parengtoje knygoje *Ze świata czarów: zbiór baśni, podań i legend różnych narodów (Iš burtų pasaulio: įvairių tautų pasakų, padavimų ir legendų rinkinys)*, kuri išėjo Varšuvoje 1911 m. Padavimas buvo pavadintas kaip ir Siemieńskio rinkinyje – „Baltijos karalienė“ („Królowa Bałtyku“) (Jezierski 1911, 47–54).

Šio kūrinio vertimas į rusų kalbą „Carica Baltijskago moria (Litovskoje predanije)“ („Baltijos jūros karalienė (Lietuvių padavimas)“), kurio autorius buvo Vasilijus Liubič-Ro-

manovičius⁶, pasirodė 1839 m. Sankt Peterburge ėjusiam žurnale *Syn Otečestva*, straipsnyje apie lietuvių papročius, žaidimus, patarles ir padavimus (Jucevič 1839, 143–147). O 1878 m. Suvalkų gubernijai skirtoje knygelėje *Pamiatnaja knižka Suvalkskoj gubernii na 1878 god (1878 m. Suvalkų gubernijos atmintinė)* buvo ištraukos iš Jucevičiaus knygos *Lietuva, jos senovės paminklai, buitės ir papročiai*, tiesa, nenurodžius nei šaltinio, nei autoriaus; patys tekstai buvo sutrumpinti ir pertvarkyti. Skyrelyje apie čeltyčias buvo pateiktas ir „Baltijos jūros karalienės padavimas“⁷ (Koe-čto iz litovskoj mifologii 1878, 5–7).

Padavimas buvo publikuojamas ir lietuvių kalba. Dar 1903 m. Tilžėje leistame mėnaraštyje *Naujienos* buvo išspausdintas kūrinys „Jurata“. Teksto gale pažymėta, kad jį „Parašė L. Jucevyčia, vertė N“ (Jucevyčia 1903). Mokslinėje literatūroje teigiama, kad šio teksto autorė buvo Lietuvos tautinio atgimimo veikėja Jadvyga Juškytė (Gaidauskienė 2013, 552; 572). Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje J. Juškytės fonde saugomas rankraštis „Jurata“, kurio tekstas pažodžiui atkartoja *Naujienose* išspausdintą tekstą (Jurata [1903]), tad vargu ar gali būti abejonių dėl Juškytės kaip vertėjos autorystės.

Katalikiškos krypties leidinio „Šaltinis“ priede jaunimui „Šaltinėlis“ 1907 m. pasirodė dar vienas pusiau laisvas Jucevičiaus „Baltijos jūros karalienės“ vertimas į lietuvių kalbą „Jūrytė – Baltijos jūros karalaitė (žemaičių padavimas)“, kurio autorius pasirašė kaip Žiemys (Žemys), nors šio autoriaus tapatybė neišaiškinta (Žiemys 1907).

Būtina pabrėžti, kad įvairių „Baltijos jūros karalienės“ publikacijų tekstologiniai skirtumai yra plati tema, kurią planuojama išsamiau nagrinėti ateityje.

„Baltijos jūros karalienės“ autentiškumo klausimas

Aukščiau pristatytos publikacijos liudija, kad padavimas buvo žinomas XIX a. ir XX a. pradžios skaitančiajai visuomenei tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje, tiek Rusijoje.

Nenuostabu, kad jis sudomino ir to meto mokslo pasaulio atstovus. Kai kurie XIX a. mokslininkai romantikai padavimą apie Jūrą ir Kastytį vertino kaip gana patikimą. Pvz., Adomas Honoris Kirkoras, remdamasis Jucevičiaus tekstu, savo lietuvių mitologijai skirtuose darbuose rašė apie Jūrą ir čeltyčias (Kirkor 1854, 88–89; Kirkor 1993, 36–37; Vėlius 2013, 279). Kūriniu taip pat susidomėjo Teodoras Narbutas. Savo pastabose naujai rengtam (bet neišleistam) „Lietuvių tautos istorijos“ tomui jis rašė apie „dailias, iki pusės nuogas“ jaunas merginas (nors Jucevičiaus tekstuose jokia nuogybė neminama) –

⁶ Leidinyje „Syn Otečestva“ buvo pasirodę keletas Jucevičiaus tekstų apie lietuvių mitologiją bei papročius, remiantis jų lenkiškomis publikacijomis savaitraštyje „Tygodnik Petersburski“. Po visų jų Jucevičius kaip autorius nepažymėtas. Tačiau po visais tekstais nurodyta, jog vertėjas buvo Vasilijus Liubič-Romanovičius – iš šiandieninės Ukrainos teritorijos kilęs XIX a. Rusijos valdininkas, rašytojas ir vertėjas, Nežino jėzuitų gimnazijos auklėtinis.

⁷ Tai nebuvo perspausdintas 1839 m. Liubič-Romanovičiaus vertimas iš žurnalo „Syn Otečestva“, o naujas anoniminio autoriaus darbas. Paminėtina, kad 1878 m. leidinyje, skyriaus apie lietuvių mitologiją pradžioje pateikta nuoroda, kurioje pažymima, kad šis skyrius yra Suvalkų gubernijos etnografinės apybraižos, išspausdintos 1873 m. leidinyje *Pamiatnaja knižka Suvalkskoj gubernii*, papildymas. 1873 m. šio leidinio sudarytojas buvo Suvalkų gubernijos valdybos sekretoriato kolegijos sekretorius Michailas Kirkoras (Kirkor 1873, 44; Razdorskij 2019, 194). Beje, 1878 m. leidinyje, kur perspausdinti Jucevičiaus tekstai, nepaisant spaudos draudimo lietuviški pavadinimai buvo rašomi lotyniškais raidėmis. Atmintinėje buvo nemažai įdomios etnografinės medžiagos apie lietuvių gyvenimą Suvalkų gubernijoje. Šiandien sudėtinga atsekti sudarytojo motyvus skelbiant tokio pobūdžio informaciją.

jūrų nimfas, kurios gyveno gintaro rūmuose, o jų valdovė buvo Jūratė (Narbutas 1998, 152–153; 494; Balsys 2010, 306). Narbutas įvedė naują dievybę – Jūratę – į senovės lietuvių dievų panteoną⁸.

Apie Jucevičiaus paskelbtą siužetą galima rasti kai kurių užuominų ir kituose XIX a. lenkų folkloristų darbuose. Pvz., anot Oskaro Kolbergo, senovės lietuviai, žvejoję silkes, menkes ir plekšnes, garbino deivę Jūrą, kuri valgydavo vieną plekšnės pusę (Kolberg 1966, 135). Šio teiginio šaltinis tikriausiai yra Jucevičiaus padavimas: nors Kolbergo tekste yra tik nuoroda į XVIII a. publikuotą Livonijos metraštinį, tačiau jame rašyta apie silkes ir jų migraciją viduramžiais, o ne apie deivę Jūrą (Gadbusch 1780, 386).

Tačiau XIX–XX a. sandūros autoriai pozityvistai, tyrę lietuvių folklorą, visų pirma Aleksanderis Brückneris, itin skeptiškai vertino romantikų (taip pat ir Jucevičiaus) darbus (Brückner 1984, 21–25). Diskusijų dėl padavimo apie Jūratę ir Kastytį autentiškumo ribinė data – 1903 m., kai savo tyrimuose siužeto patikimumu suabejojo žymus lenkų etnografas, muzikologas, kalbotyrininkas Janas Karłowiczius. Iš pradžių kiek atsargiai įvertinęs Kastyčio padavimą ([Karłowicz] 1893–1894), galiausiai enciklopediniame straipsnyje apie Jūratę tyrėjas nurodė, kad folkloro šaltiniuose šis pasakojimas nefiksuotas ir greičiausiai tai yra tik Jucevičiaus kūryba (J. K. [Karłowicz] 1903; Wójcicki, Wojciechowski 1974, 277–279; 391).⁹

Praėjus beveik šimtmečiui nuo pozityvistų darbų pasirodymo į šio kūrinio autentiškumą šiandienos lietuvių tautosakininkai žvelgia skeptiškai ir teigia, kad tai literatūrinis padavimas (Būgienė 1999, 22; Radauskienė 2005, 44; Balsys 2010, 278). Šis požiūris atspindėjo ne tik mokslininkų darbuose, bet ir moksliniuose ar mokslo populiarinimui skirtuose lietuvių folkloro šaltinių rinkiniuose. „Baltijos jūros karalienė“ į juos dažniausiai neįtraukiama.

Tiesa, Bronislava Kerbelytė, sudarydama populiarių padavimų rinkinį *Kai milžinai gyveno*, įtraukė istoriją apie Jūratės ir Kastyčio meilę, kaip ir kelis kitus Jucevičiaus paskelbus padavimus (apie Šatriją, Uburtį ir velnią, milžiną Džiugą ir kt.). Įvadiniame straipsnyje Kerbelytė korektiškai akcentavo, kad „legendos apie Jūratę ir Kastytį, apie Vilniaus pilies statybas ir kt. taip plačiai paplitusios, taip skirtingai interpretuojamos, kad beveik nežinomi jų pirmieji autoriai“ (Kerbelytė 1969, 7; Kerbelytė 1983, 10). Vis dėlto rinkinio tekste buvo pažymėta Jucevičiaus, kaip padavimo autoriaus, pavardė (Kerbelytė 1969, 82–85; Kerbelytė 1983, 89–92).

Šiuo požiūriu XX a. Lietuvos folkloristikos moksle būta vienos išimties. Etnologė ir mitologė Pranė Dundulienė savo darbe apie baltų dievybes ikirikščiioniškoje epochoje, remdamasi Jucevičiumi bei jo medžiagą panaudojusiu Kirkoru, padavimą apie Jūratę ir čeltyčias (undines) be kritiškų pastabų aprašė straipsnyje „Senovės lietuvių religijos klausimu“, vėliau minėtus teiginius paskelbė knygos *Pagonybė Lietuvoje: moteriškosios dievybės* skyrelyje „Vandenų deivės“ (Dundulienė 1969, 196; Dundulienė 1989, 37–40). Tačiau, kaip jau minėta anksčiau, dauguma mokslininkų tokių idėjų nepalaidė. Pagrindinis

⁸ Už konsultacijas apie Narbuto asmenybę reiškiami padėka istorikei Redai Griškaitei.

⁹ Už šios ir keleto kitų pozicijų nurodymą reiškiami padėka Vroclavo universiteto dėstytojai folkloristei Ewai Serafim.

argumentas, kodėl šis Jucevičiaus paskelbtas tekstas laikytas nepatikimu, buvo tai, kad jis nepriminė autentiško lietuvių liaudies padavimo ne tik stiliumi, bet ir tuo, kad jame minėti mitologiniai personažai, toponiminė informacija (pvz., apie Kastyčio kalną) nebuvo kitų tyrėjų rasta ir patvirtinta autentiškuose šaltiniuose. Abejonės keltos ir dėl liaudies dainoms neįprastos stilistikos bei dėl nebūdingų lietuvių kalbai pavadinimų – pvz., čeltyčių arba vardo Castitis formos ([Karłowicz] 1893–1894; J. K. [Karłowicz] 1903; Jucevičius 1959, 623–624; 643–644).

Folkloras, mitologija, grožinė literatūra – galimi „Baltijos jūros karalienės“ šaltiniai

Nėra žinoma, kokia yra tikroji Jucevičiaus užrašytos Jūratės ir Kastyčio meilės istorijos kilmė. Autorius aiškiai nenurodė pateikėjo, papasakojimo aplinkybių. Tiesa, knygoje „Žemaičių žemės prisiminimai“ jis minėjo, kad auklė vaikystėje jam pasakojo apie Baltiją, jos karalienę, gintaro rūmus, dunksančius jūros dugne, apie sirenas (Jucevičius 1959, 425; Gaidauskienė 2012, 19), bet toks paminėjimas nėra itin konkretus.

Kodėl viena iš svarbiausių padavimo veikėjų tapo jūrų dievaitė, vandens valdovė, labai panaši į undinę? Be abejo, kyla klausimas, ar būta patikimų lietuvių folkloro užrašymų, kurie fiksavo pasakojimus apie vandens mergeles ir buvo publikuoti dar Jucevičiaus gyvenimo metais? Deja, tokių šaltinių praktiškai nėra¹⁰. Daugelis kitų aprašymų vėlesni, o remtis XIX–XX a. sandūroje surinkta medžiaga ir daryti prielaidą, kad tai buvo XIX a. pirmoje pusėje pasirodžiusio literatūrinio padavimo šaltiniai, vargu ar galima.

Tačiau gal vis dėlto baltų folklore egzistavo analogiški siužetai, tapę Jucevičiaus įkvėpimo šaltiniu kuriant „Baltijos jūros karalienę“? Vis dėlto peržiūrėjus jau minėtus lietuvių padavimų, sakmių rinkinius aiškėja, kad dažniausiai pateikėjai pasakojo ne apie jūrų karalienę, gyvenusią ir bendravsia su kitomis vandens deivėmis, ne apie galingas ir valdingas vandens gyventojas, o kaip tik apie besislapstančias nuo žmonių būtybes, kurios kankinasi sugautos. Pvz., žinomi siužetai apie sugautą undinę, sireną ir sireniuką (*Laumių dovanos*, 1979, 29–30) ir kitos panašios sakmės. Aišku, tarp tokių sakmių ir padavimų yra liudijimų apie kerštingas (nors irgi besislapstančias nuo žmonių) vandens gyventojas – pvz., nares (*Laumių dovanos*, 1979, 30), bet šie siužetai mažai primena Jucevičiaus publikuotą padavimą.

Vis dėlto vienas panašus pasakojimas egzistavo latvių folklore. Kaip jau rašyta, 1846 m. knygoje *Lietuva, jos senovės paminklai, buitės ir papročiai* Jucevičius paminėjo, jog rėmėsi latvių padavimu, nors daugiau detalių nepateikė. Iš tiesų latviai savo tikėjimuose, be kitų „motinų“, yra turėję ir *Juhras mahte*, *Uhdens mahte* – jūros bei vandens motinas (Būgienė 1999, 28), bet žinių apie šias dievybes iš ankstyvųjų šaltinių išliko labai mažai. Tačiau ir tarp vėliau užrašytų latvių folkloro šaltinių yra sakmė „Jūros motė (motina)“,

¹⁰ XIX a. 4 deš. Simono Daukanto surinktose, bet nepublikuotose pasakose paminėta sirena. Pasakoje „Fridrikas karalius“ ji buvo pavaizduota kaip galinga jūrų būtybė, bet toks vienietinis pavyzdys neįrodo tiesioginės įtakos Jucevičiaus literatūriniam padavimui visų pirma todėl, kad dar ilgą laiką ši pasaka buvo neskelbta (Žr. Daukantas 1984, 28–32).

kurioje pasakojama apie tai, kaip kanklininkas nukeliavo į Jūrų motės rūmus. Ši sakmė užrašyta Lielvardėje (Vidžemėje, centrinėje Latvijoje) XIX a. pab. Kai kuriomis detalėmis jos siužetas artimas padavimui apie Jūratės ir Kastyčio meilę. Pasakojama, kad jūreivis kanklininkas paskendus laivui pateko į jūros dugne esančius Jūrų motės gintarinius rūmus, ji prašė pagroti kanklėmis, bet Jūros motės mergelės jūrininką perspėjo, kad negrotų, nes tada Jūros motė ims šokti ir kils baisios audros. Vėliau jis užmigo. Viena iš Jūrų motės dukterų, kuri jam patiko, perspėjo, kad neatsisuktų į Jūrų motės pusę, nes mirs. Ryte kanklininkas nubudo ant Melnupės kranto (Lerchis-Puškaitis, Wissendorffs 1894, 85).

Nors ši sakmė ir jos siužetas populiarus šiandienos Latvijoje, bet iki šiol platesnių tyrimų apie ją nėra. Akivaizdu, kad jos siužetas turi tam tikrų panašumų su padavimu apie Jūratės ir Kastyčio meilę – tai mirtingojo susitikimas su jūros valdove, gintaru ir brangakmeniais išpuošti jos rūmai. Tačiau skirtumų kur kas daugiau. Jūroje buvusi pilis – detalė, kurios atsiradimas galėjo būti nulemtas grožinės literatūros įtakos. Šią sakmę užrašęs Mārtiņš Starkis buvo paveiktas romantizmo idėjų ir jo darbuose greta autentiškų folkloro tekstų galima rasti ir tokių, kurie galėjo būti paveikti romantizmo įtakos. Latvijoje yra kelios upės, vadinamos Melnupės vardu, tačiau tokios, kuri įtekėtų į Baltijos jūrą, nėra¹¹.

Kadangi sakmė užrašyta XIX a. pab., šiandien sunku atsakyti į klausimą, kokią įtaką ji galėjo turėti Jucevičiaus paskelbtai „Baltijos jūros karalienei“. O gal egzistavo atvirkštinis ryšys ir kadaise įvairiuose leidiniuose paskelbtas padavimas, perskaitytas lenkų ar rusų kalbomis, galėjo tapti latviškos sakmės sukūrimo pagrindu? Tačiau nesinorėtų leisti į hipotetinius svarstymus dėl galimų šių kūrinių ryšių, nes tam pagrįsti nėra pakankamai argumentų.

Be abejo, egzistavo ir kitokie pasakojimai apie jūrų gyventojas, grobiančias žvejus, kenkiančias jiems. Juos galėjo girdėti ir Jucevičius, nors „Baltijos jūros karalienės“ tekstas, jo stilius, pateikimo istorija vis dėlto labiau primena romantišką literatūros kūrinį, o ne liaudies padavimą.

Romantizmo laikotarpiu vandenyje gyvenančios pusiau moters, pusiau žuvies mitologinis ir literatūrinis įvaizdis buvo taip pat labai paplitęs. Aleksandro Puškino poema „Ruslanas ir Liudmila“, kurios pradžioje minėta ant ažuolo šakų sėdinti undinė, buvo išleista 1820 m. 1822 m. parašytas žymusis vokiečių poeto Heinricho Heine's eilėraštis „Die Lore-Ley“ apie ant uolos prie Reino upės sėdinčią ir dainomis viliojančią laivininkus gražią merginą, panašią į senovės graikų sireną. Tais pačiais metais dienos šviesą išvydo ir Adomo Mickevičiaus poema „Svitezietė“, aprašiusi ežero mergelę. 1837 m. rusų poetas Vasilijus Žukovskis parašė kūrinį „Undinė“. Vilniuje XIX a. 4 ir 5 deš. sandūroje ėjo almanachas *Rusalka (Undinė)*, leidžiamas Aleksanderio Karolio Grozos, vėliau 1845–1846 m. Druskininkų kurortinis gyvenimas buvo pristatomas Ksawery Wolfgango redaguotame leidinyje *Ondyna Druskienickich Źródlel (Druskininkų versmių undinė)*. Jucevičiaus epochoje šis siužetas buvo paplitęs ir operoje. 1816 m. buvo pastatyta Ernsto Theodoro Amadeaus Hoffmano opera „Undinė“, o 1845 m. – Alberto Lortzingo opera „Undinė“. Tai liudija, kad undinės įvaizdis Jucevičiaus gyvenamuoju metu buvo itin paplitęs. Puš-

¹¹ Už šio šaltinio nurodymą reiškiamą padėką folkloristei Radvilei Racėnaitei, o už konsultacijas latvių folkloro klausimais reiškiamą padėką Latvijos folkloristui Guntis Pakalns.

kino, Žukovskio kūrybą jis vertė į lenkų kalbą. Galima teigti, kad įvairių tautų liaudies pasakojimai tapdavo literatū, muziką, dailininkų kūrybos įkvėpimo šaltiniu.

Siužetai apie vandens mergeles būdingi daugiausia romantizmui ir vėlesnio laikotarpio literatūrai. Vis dėlto undinių temos literatūroje egzistavo ir anksčiau. Nuo Viduramžių populiarī legenda apie Meliuziną. Vokiečių Apšvietos epochos literato Johanno Karlo Augusto Musāus kūrinys „Die Nympe des Brunnens“ („Šulinio nimfa“), pasirodęs šio autoriaus rinkinyje *Volksmärchen der Deutschen (Vokiečių liaudies pasakos)* dar 1783 m., taip pat vaizdavo vandenų gyventoją bei jos pagalbą žmonėms¹².

Vandenų dievybės, minėtos padavime – Jūratė, čeltyčios, jūrų nimfos primena senovės graikų ir romėnų okeanides, nereides. Deivės meilė mirtingajam – irgi gana paplitęs antikinėje mitologijoje siužetas. Žinomi Afroditės (romėnų Veneros) ir Anchiso, Adonio bei Faono meilės siužetai, taip pat graikų aušros deivės Eos (romėnų Auroros) ir Titono, graikų mėnulio deivės Selenės ir Endimiono bei kitos panašios istorijos. Kastyčio prikallimo momentas panašus į antikinį graikų mitą apie Prometėją. Sunku pasakyti, kiek šie siužetai turėjo įtakos Jucevičiui, tačiau pasakojimai apie minėtas mitologines būtybes buvo populiarūs Europos mene ir literatūroje keletą šimtmečių.

Įtakos padavimo sukūrimui galėjo turėti ir Prūsijos lietuvių raštijos veikėjo Liudviko Rėzos, kurio darbai Jucevičiui buvo žinomi (Lukšienė 1959, 34; Lukšienė 2014, 272) kūryba. Jau Lukšienė ir kiti ja sekę mokslininkai minėjo, kad Jūratės ir Kastyčio istorija panaši į minėto Karaliaučiaus universiteto profesoriaus eilėraščių vokiečių kalba „Die singende Meeresjungfrau“ („Dainuojanti jūros mergelė“), publikuotą 1809 m. Ši mergelė, gyvenusi prie Nidos krantų, viliodavusi ir pražudydavusi jaunuolius (Lukšienė 1959, 40; Lukšienė 2014, 276; Jovaišas 1969, 38; Balsys 2010, 307; Mykolaitytė 2012, 38). Vėliau šis siužetas, su nuoroda į Rėzos kūrinį, buvo įtrauktas į rinkinį *Die Volkssagen Ostpreußens, Litthauens und Westpreussens (Rytprūsų, Lietuvos ir Vakarų Prūsijos liaudies sakmės)*, sudarytą Wilhelmo Johanno Alberto von Tettau bei Jodoco Donato Huberto Temme's, kuris pasirodė 1837 m. (Tettau, Temme 1837, 172). Rėzos kūrinyje minima nimfos karalystė (vok. *in die Nympe Reich*) (Rhesa 1809, 74–75; Rhesa 2005, 108–111). Tad gali būti, kad Jucevičius iš dalies adaptavo siužetą Žemaitijos realijoms (vietoj Nidos paminėjo Šventosios upės žiotis), o jūrų mergelę pavaizdavo kitaip – ne klastingą ir žiaurią, tačiau besirūpinančią savo pavaldiniais jūrų gyventojais, siekiančia žemiškos meilės. Aišku, tai yra hipotetinis spėjimas, vargu, ar atsirastų šaltinių, kurie įrodytų tiesioginius šių dviejų kūrinių ryšius.

Vis dėlto ieškoti konkrečių šaltinių tiek mitologijoje, tiek literatūroje kiek keblu. Literatūrinis kūrinys yra konkretaus žmogaus vaizduotės vaisius, o folkloro, tautosakos įtaka gali būti tiesiog pašmoninė. Pats Jucevičius prisipažino, kad klausydamas liaudies padavimų ir pasakų jis jau nebeskirdavo tikrovės nuo fantazijos (Janulaitis 1910, 6). Lukšienė konstatavo kiek paradoksišią situaciją: Jucevičius savo darbuose nebandė „pažiūrėti į tautosakoje sutinkamus personažus kaip į meninę liaudies kūrybą, nors pats dažnai, nesutvardęs vaizduotės, vieną kitą faktą taip meniniu atžvilgiu apdoroja, kad nebegali-

¹² Apie undinių, vandenų mergelių įvaizdį Europos kultūroje žr. plačiau: Gaidauskienė 2013, 552–555.

ma jo laikyti gryna, autentiška liaudies kūryba (atrodo, kad taip yra atsitikę su „Jūratės ir Kastyčio“ legenda“ (Lukšienė 1959, 34–35; Lukšienė 2014, 272). Norėtusi pritarti ir Gaidauskienės pastebėjimui: „Jucevičius, kaip ir kiti jo amžininkai, nieko nenutuokė apie sąmoningą tradicijos išradinėjimo strategiją [...] autorius autentišką etnografinę medžiagą pateikdavo pramaišiu su savo kūryba“ (Gaidauskienė 2012, 19; Gaidauskienė 2013, 551).

Tad grįžtant prie literatūrinio padavimo autentiškumo klausimo, būtina pažymėti, kad padavimą skelbė XIX a. viduryje ir kiek vėliau Jucevičius, jo padavimus publikavę folkloristikos tyrėjai Siemieńskis, Wójcickis gyveno romantizmo laikais, kai suklestėjo europinė literatūrinių klastočių tradicija. Jau minėti Hankos, su kuriuo užmezgė ryšius ir Jucevičius (Lukšienė, Piročkinas 1973; Lukšienė, Piročkinas 2014), „atrasti“ rankraščiai. Šioje epochoje dienos šviesą išvydo Jameso Macphersono „Osiano giesmės“, daugelis Konstanto Majeranowskio kūrinių, Narbuto publikuotų veikalų, kurie vėliau pripažinti nepatikimais (Tazbir 1979, 228–238). Klastotės, sukurtos pačių autorių, pateikiamos kaip originalūs tautosakos kūriniai ar istoriniai šaltiniai. XIX a. 6 dešimtmetyje, jau baigiantis romantizmui, pasirodė lenkų pasakų rinkinys *Bajarz Polski (Lenkų pasakoriaus)*, kurio sudarytojas buvo Antonis Józefas Glińskis (Gliński 1853), tačiau vėliau paaiškėjo, kad daugelis tų pasakų nebuvo originalios, o šios knygos šaltiniai buvo kitų poetų, visų pirma rusų autorių Puškino ir Žukovskio pasakų, netgi Puškino poemos „Ruslanas ir Liudmila“ vertimai į lenkų kalbą su keliais liaudiškais anekdotais, publikuotomis baltarusių pasakomis (Kapełus, Krzyżanowski 1970, 241). Jau vėlesnėje epochoje, 1883 m. išleistas dar vienas leidinys, kuriame publikuoti akivaizdžiai neautentiški lietuvių mitologiniai šaltiniai. XIX a. pabaigoje pasirodė Liepojos gimnazijos mokytojo Edmundo Veckenstedto sudarytas rinkinys *Die Mythen, Sagen und Legenden der Žamaiten (Litauer) (Žemaičių (lietuvių) mitai, sakmės ir legendos)*, sudominęs lietuvių tautinio atgimimo veikėją Joną Šliūpą, kuris išvertė šią knygą į lietuvių kalbą (Veckenstedt 1883; Veckenstedt 1897). Tačiau greitai paaiškėjo, kad paskelbti šaltiniai neturėjo realaus pagrindo (Korsakas 1963, 70). Aišku, reikėtų akcentuoti, kad Macphersono, Hankos, Narbuto, Glińskio ar Veckenstedto paskelbti neoriginalūs kūriniai bei Jucevičiaus „Baltijos jūros karalienė“ yra labai skirtingo pobūdžio, formos ir jų sukūrimo aplinkybės – vargiai panašios, todėl jie sunkiai lygintini. Šių kūrinių įtaka tolimesnei mokslo ir kultūros raidai irgi skirtinga. Tačiau visus juos jungia literatūrinės vaizduotės vyravimas pateikiant šaltinius kaip tikrus.

Tačiau gal vis dėlto nebuvo įvertinti visi šaltiniai, o kai kurie, abejojant Jucevičiaus padavimo autentiškumu, buvo pernelyg greitai atmeti kaip nepatikimi? Pavyzdžiui, tai, kad tokį pasakojimą tarpukariu išgirdo tarp Palangos žvejų, liudijo Petras Babickas (Babickas 1932, 13–14; Babickas 1938, 16–18; Babickas 1958, 44), bet sprendžiant iš aprašymo – pateikėjas jam tiesiog pakartotojo girdėtą Jucevičiaus padavimą.

Kitas šaltinis, kuris buvo pastebėtas dar Lukšienės ir Slaviūno, nors plačiau nenauginėtas, yra lietuvininkų veikėjo Viliaus Kalvaičio sudarytas rinkinys *Lietuviškų vardu klėtėlė*, kuriame minimi padavimo herojų vardai. Šios knygos skyriuje „Lietuviški vardai ir pavardės nuo žiliausios senovės iki šiandien“ iš tikrųjų minimas Kastytis, o kitame skyriuje „Lietuvininkų senovės vardai“ ir *Juraitė*, tačiau tai irgi neįrodo, kad šie vardai galėjo funkcionuoti lietuvininkų bendruomenėje. Knygos dalis, kurioje minėti šie vardai,

buvo Kalvaičio pavadinta „Lietuviški ir lietuvių vardai iš lietuviškų pasakų ir knygų, nuo senovės česo iki šių dienų“ (Kalvaitis 1910, 4, 5). Regis, autorius šiuos vardus buvo perėmęs iš Jucevičiaus literatūrinio padavimo, kuris funkcionavo lietuvių intelektualinėje terpėje tautinio atgimimo metu.

Jucevičiaus padavimas (galbūt jo lenkiškas ar rusiškas variantas) greičiausiai padarė įtaką ir nežinomam autoriui, kuris Jungtinėse Amerikos Valstijose ėjusiam leidinyje *Lietuwiszskasis balsas* straipsnį, kuriame vertino lietuvių kultūrinės veiklos peripetijas Mažajoje Lietuvoje ir JAV, pasirašė Kastyčio slapyvardžiu (Kastytis 1886)¹³. Siužeto populiarumą liudija ir literatūriniai Andriaus Vištelio (Višteliausko) bei Aleksandro Fro-mo-Gužučio kūriniai (eilėraštis ir drama) šia tema. Tiesa, toje epochoje šie tekstai liko neišspausdinti (Piročkinas, Žuravliova 1993, 12–13).

Suvokiant, kad daugiau nei šimto metų ar kelių dešimtmečių senumo moksliniai teiginiai visuomet vertintini atsargiai, galima padiskutuoti dėl minties, esą XX amžiaus kritinis mokslas pernelyg kategoriškai atmetė romantizmo epochoje skelbtus tautosakos ir mitologijos šaltinius kaip nepatikimus ir šiandien būtina pozityvistinių postulatų revizija. Šiam požiūriui paremti kaip gana argumentuotą tekstą galima pateikti poleminį Arūno Vaicekausko straipsnį „Lietuvių etnografijos pradininkas“, skirtą Jucevičiaus darbams naujai įvertinti. Šiame straipsnyje autorius tyrinėjo ne konkrečiai Jūratės ir Kastyčio meilės istoriją, o bendrą Jucevičiaus pateiktų tekstų vertingumą. Autorius polemizuoja su pozityvistų nuostata Jucevičiaus bei kitų jo epochos kūrėjų darbus kritikuoti ar atmes-ti dėl to, kad juose faktai painioti su menine išmone. Vaicekauskas teigia, esą „meninė autoriaus išmonė ir konkrečios informacijos meninis perkūrimas nėra vienas ir tas pat“, tad Jucevičiaus pateiktos mitologinės informacijos atmesti be išlygų negalima. Dėmesio vertas ir konstatavimas, jog „pusantro šimto metų pakanka, kad be pėdsakų išnyktų koks nors vietinis mitinės saktmės variantas“ (Vaicekauskas 2001, 195–196). Jei būtų priimti Vaicekausko teiginiai, galima būtų kelti mintį, kad autentiški padavimo apie Jūratę ir Kastytį šaltiniai galėjo egzistuoti, bet tiesiog išnykę. Laikui bėgant Kastyčio kalno topo-nimo ar jį prisiminusių vietinių nebeliko, bet tai nepaneigia paties siužeto egzistavimo tarp žmonių galimybes.

Straipsnio pabaigoje norėtusi konstatuoti, kad atlikus šaltinių analizę folkloristikos moksle įsitvirtinusiame teiginiui, esą „Baltijos jūros karalienė“ nėra autentiškas kūrinys, atremti argumentų nerasta. Suvokiant daugelį kūrinio pasirodymo aplinkybių ir pačią epochą, kritiškai reikėtų vertinti šio literatūrinio padavimo autentiškumą bei jo herojų įtraukimą į lietuvių mitologinių būtybių sąrašus. Tad tiek Jucevičiaus straipsnis to meto *Visuotinėje enciklopedijoje*, tiek informacija knygoje *Lietuva, jos senovės paminklai, buitės ir papročiai*, kur aprašytos čeltyčios ir Kastytis, tiek Narbuto, Kirkoro ar netgi Dundulienės darbai, kuriuose „Baltijos jūros karalienė“ buvo vertinama kaip autentiškas šaltinis, didesnio pasitikėjimo nekelia. Įvertinus Jucevičiaus paskelbtą padavimą, atsklei-dus kai kuriuos mažiau žinomus faktus apie kūrinio genezę, jo epochos kontekstas tampa aiškesnis. Tačiau tai, kad daugelis Jucevičiaus – erudito ir savo krašto patrioto – darbų

¹³ Už konsultacijas bibliografijos ir kitais klausimais reiškiamą padėką Vilniaus universiteto Knygotyros, me-diotyros ir leidybos tyrimų katedros docentui Tomui Petreikiui.

mitologijos srityje vertintini kritiškai, nepaneigia šio Lietuvos kultūros veikėjo nuopelnų tiek Žemaitijos bajorų lituanistiniam sąjūdžiui, tiek jo darbų svarbos vėlesniems laikotarpiams. Pats literatūrinio padavimo populiarumas ir jo meninių interpretacijų gausa liudija, kad tai buvo itin talentingai parašytas kūrinys.

Išvados

1. Jucevičiaus padavimas „Baltijos jūros karalienė“ buvo teigiamai įvertintas ir išpopuliarintas to meto kultūrinėje spaudoje. Pats Jucevičius stengėsi savo paskelbtą padavimą įtraukti į tuometinę mokslo apyvertą (išspausdino straipsnį apie Kastytį Varšuvoje ir Vilniujeėjusioje *Visuotinėje enciklopedijoje*, rašė apie Kastytį, čeltyčias savo veikale *Lietuva, jos senovės paminklai, buitės ir papročiai* 1846 m.). Romantizmo epochoje neautentiškų folkloro ir mitologijos tekstų buvo publikuojama gausiai, literatūrinės kūrybos ir mokslo ribos buvo gana neaiškios. XIX–XX a. sandūros tyrinėtojai pozityvistai Brückneris, Karłowiczius griežtai atmetė daugelį romantikų skelbtų šaltinių, tuo metu faktiškai buvo paneigtas ir „Baltijos jūros karalienės“ autentiškumas. XX ir XXI a. lietuvių mitologijos ir folkloristikos moksle šis padavimas laikytas literatūriniu ir tik Dundulienė savo darbuose apie mitologiją vertino jį kaip autentišką.
2. Sudėtinga nustatyti, kurie šaltiniai tapo svarbiausiais, sukuriant padavimą. Lietuvių folklore apie vandenų gyventojus kartais minimos sirenos, undinės, narės, bet šie siužetai labai tolimi „Baltijos jūros karalienės“ pasakojimui. XIX a. pabaigoje užrašytoje latvių sakmėje „Jūrų motė“ minėta gintarinė pilis, žmogaus nukeliavimas pas vandenų valdovę. Tačiau šios sakmės užrašymas vėlyvas, galbūt paveiktas romantizmo, tad ji vargu ar turėjo tiesioginę įtaką Jucevičiaus padavimui. Galima svarstyti, kokią įtaką padavimui galėjo turėti Europos kultūroje žinomi ir populiarūs antikiniai siužetai (deivės meilė mirtingajam, nusikaltusiojo dievams prikalimas prie uolos), galbūt šie panašumai tik paviršiniai. XIX a. pirmoje pusėje slavų ir germanų literatūroje ir įvairiose meno srityse taip pat buvo populiarus fantastinių mitologinių vandens gyventojų motyvas. Jucevičiaus amžininkai romantinės poezijos klasikai Puškinas, Žukovskis, Heine, Mickevičius undinėms paskyrė ne vieną kūrinį. Apie viliojančią vyrus vandens nimfą, gyvenusią prie Nidos krantų, rašė ir Rėza eilėraštyje „Dainuojanti jūros mergelė“.
3. „Baltijos jūros karalienė“ po pasirodymo tapo žinomu, gal net populiariu kūriniu. Jis sudomino amžininkus ir originalo (t. y. lenkų) kalba buvo keletą kartų perpublikuotas XIX ir XX a. pradžioje, dar Jucevičiui esant gyvam išverstas į rusų, o XIX a. pabaigoje ir į lietuvių kalbas. Naujas postūmis lietuvių literatūroje ir kultūroje šio siužeto sklaidai įvyko 1920 m. pasirodžius Maironio baladei „Jūratė ir Kastytis“. Kas lėmė tokią sėkmę? Matyt, susidėjo keletas veiksnių. Vieną vertus, XIX a. 4–5 dešimtmečių sandūroje Jucevičius jau buvo pasiekęs kūrybinę brandą ir jo darbai buvo meniškai stipresni, nei ankstesnieji. Kita vertus, romantizmo ir tautinio atgimimo laikais siužetai apie lietuvių mitologiją buvo paklausūs. Romantikams ieškant „tautos dvasios“, kaip tik tokių lietuviškų siužetų labai trūko.

Literatūros sąrašas

- Babickas, Petras. 1932. *Gintaro krantas*. Kaunas: Lietuvos šaulių sąjungos leidinys.
- Babickas, Petras. 1938. *Gintaro krantas*. 2–asis perred. leid. Kaunas: Sakalo leidinys.
- Babickas, Petras. 1958. *Gintaro krantas*. 3–ias papild. leid. Chicago: Tėviškėlė.
- Balsys, Rimantas. 2010. *Lietuvių ir prūsų dievai, deivės, dvasios: nuo apeigos iki prietaro*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Brückner, Aleksander. 1984. *Starożytna Litwa: ludy i bogi. Szkice historyczne i mitologiczne*. Opracował i wstępem poprzedził J. Jaskanis. Wyd. 2–ie. Olsztyn: Pojezierze.
- Burba, Domininkas. 2018a. „Jūratė ir Kastytis“ – legenda vaikams? *Rubinaitis* 2, 30–33.
- Burba, Domininkas. 2018b. Jūratės paieškos Varšuvoje ir Helio nerijoje. *Šiaurės Atėnai* 2018, spalio 5, 15.
- Burba, Domininkas. 2022. Liudviko Adomo Jucevičiaus mokslinių publicistinių darbų sudarymo principai. *Soter* 82(110), 19–36.
- Būgienė, Lina. 1999. Mitinis vandens įprasminimas lietuvių sakmėse, padavimuose ir tikėjimuose. *Tautosakos darbai* 11, 13–85.
- Daukantas, Simonas. 1984. *Žemaičių tautosaka 2: Pasakos. Patarlės. Mįslės*. Parengė K. Aleksynas, K. Grigas, L. Sauka. Vilnius: Vaga.
- Dundulienė, Pranė. 1969. Senovės lietuvių religijos klausimu. *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų darbai. Istorija* 10, 181–207.
- Dundulienė Pranė. 1989. *Pagonybė Lietuvoje: moteriškosios dievybės*. Vilnius: Mintis.
- Gadebusch, Friedrich Konrad. 1780. *Livländische Jahrbücher. Th. 1, von 1030 bis 1561. Absch. 1, von 1030 bis 1399*. Riga: bey Johann Friederich Hartknoch.
- Gaidauskienė, Nida. 2012. Čiurlionių sąjunga – lygiavertės kūrybinės partnerystės siekinys: operos „Jūratė“ projektas čekų ir lenkų kultūros realijų kontekste. *Lyčių studijos ir tyrimai* 10, 17–33.
- Gaidauskienė, Nida. 2013. Čiurlionių „Nebaigtoji“: meno ir gyvenimo sintezės grimasos. *Mikalojus Konstantinas Čiurlionis (1875-1911): jo laikas ir mūsų laikas*. G. Daunoravičienė ir R. Povilionienė, sud. Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija. 544–579.
- Gliński, Antoni Józef. 1853. *Bajarz polski: zbiór baśni, powieści i gawęd ludowych*. 1–4. Wilno: w Drukarni Gubernialnej.
- J. K. [Karłowicz, Jan]. 1903. Jurata. *Wielka encyklopedia powszechna ilustrowana* 33–34. Warszawa: Nakład i druk S. Sikorskiego, 200.
- J. L. [Jucewicz, Ludwik]. 1839. Castitis. *Encyklopedia powszechna: zbiór wiadomości najpotrzebniejszych dla wszystkich stanów* 4. Warszawa: August Emmanuel Glücksberg / Wilno: Teofila Glücksberg, 62.
- Janulaitis, Augustinas. 1910. *Kun. Liudvikas Adomas Jucevičius, Lietuvos rašytojas (1813–1846): trumpas aprašymas jo gyvenimo ir veikimo*. Vilnius: „Lietuvos žinių“ red.
- Jezierski, Edmund (sud.). 1911. *Ze świata czarów: zbiór baśni, podań i legend różnych narodów*. Warszawa: M. Arct, Wieczory Rodzinne.
- Jovaišas, Albinas. 1969. *Liudvikas Rėza*. Vilnius: Vaga.
- [Jucevič, Ludwik Adam]. 1839. Obyčiai, igry, poslovcy i predanija litovskije (S pol'sk. V. Romanovič), *Syn Otečestva* 11, Otdel 3, 112–147.
- Jucevičius, Liudvikas Adomas. 1959. *Raštai*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla.
- Jucevyčia [Jucevičius, Liudvikas Adomas]. 1903. Jurata. Vertė N [J. Juškytė]. *Naujienos* 4–5, 109–111.
- Jucewicz, Ludwik Adam. 1839. Rysy Żmudzi. *Muzeum Domowe*. T. 2. 10 (październik), 180–184; 11 (listopad), 185–230.
- Jucewicz, Ludwik Adam. 1840. *Rysy Żmudzi*. Warszawa: M. Chmielewski.
- Jurata, [1903]. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraščių skyrius. F. 107, b. 92, l. 71–72v.
- Kalwaitis, Wilius. 1910. *Lietuwiszkių wardų klėtele = Litauischer Namenschatz von Dörfern, Flüssen, Lebewesen, Pflanzen, Metallen; der Mensch und Wörtersammlung, denen auch deutsche Namen beigefügt find: su 15000 wardų lietuwių, kiemy, upjų, gywūny, želmenų, metolų; žmogus, žodynėlis: treczdałą minėto skaitlaus užima wokiszki wardai*. Tilžė: Spausdinta Otto v. Mauderodės.

- [Karłowicz, Jan]. 1893–1894. Castitis. *Wielka encyklopedia powszechna ilustrowana*. Ser. 1, t. 11–12. Warszawa: Nakład i druk S. Sikorskiego. 152–153.
- Kapeľuš, Helena, Julian Krzyżanowski (red.). 1970. *Dzieje folklorystyki polskiej, 1800–1863: epoka przedkolbergowska*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Kastytis, 1886. Rasztaš isz Prusu Lietuwos, 22. II. 86. *Lietuwiszkašis balsas*. Kovo 31, 45–46.
- Kerbelytė, Bronislava (sud.). 1969. *Kai milžinai gyveno: padavimai apie miestus, ežerus, kalnus, akmenis*. Vilnius: Vaga.
- Kerbelytė, Bronislava (sud.). 1983. *Kai milžinai gyveno: padavimai apie miestus, ežerus, kalnus, akmenis*. Antras leidimas. Vilnius: Vaga.
- Kirkor, Adam. 1854. *Čerty iz istorii i žizni litovskago naroda: sostavleny, s razrešenija načal'stva, Vilenskim gubernskim statističeskim komitetom*. Vil'no: V tipografii Osipa Zavadskago.
- Kirkor, Adam. 1993. *Živopisnaja Rossija: Otečestvo naše v ego zemel'nom, istoričeskom, plemennom, ekonomičeskom i bytovom značenii*. Minsk: Belaruskaja Encykłapedyja.
- Kirkor, M. I. (sud.). 1873. *Pamiatnaja knižka Suvalkskoj gubernii na 1873 god, sostavlena i izdana po rasporiaženiju Gubernskago načal'stva*. Suvalki: Tipografija gubernskago pravlenija.
- Koe-čto iz litovskoj mifologii. 1878. *Pamiatnaja knižka Suvalkskoj gubernii na 1878 god, sostavlena i izdana po rasporiaženiju Gubernskago načal'stva*. Suvalki: Tipografija gubernskago pravlenija. 3–11.
- Kolberg, Oskar. 1966. *Litwa*. Wrocław, Poznań: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Korsakas, Kostas (red.). 1963. *Lietuvių tautosakos apybraiža*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- Królowa morza Bałtyckiego, powiastka żmudzka (według Jucewicza). 1852. *Szkółka dla dzieci, pismo poświęconym nauce i rozrywce dla dzieci*. R. 3, zesz. VII, 272–277.
- Lerchis-Puškaitis, Ansis, Henrijs Wissendorffs (sud.). 1894. *Latweeschu tautas teikas un pasakas Anscha Lercha-Puschkaischa kahrotas un H. Wissendorffa isdotas*. 5 Daļa. Jelgawā: H. J. Drawin-Draw.
- Lukšienė, Meilė. 1959. Liudvikas Adomas Jucevičius. In: Jucevičius, L. A. *Raštai*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla. 5–52.
- Lukšienė, Meilė. 2014. Liudvikas Adomas Jucevičius. In: Lukšienė, M. *Prie tautos kultūros pamatų*. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras. 253–284.
- Lukšienė, Meilė, Arnoldas Piročkinas. 1973. Liudviko Adomo Jucevičiaus laiškas čekų filologui Vaclavui Hankai. *Literatūra* 15, 135–144.
- Lukšienė, Meilė, Arnoldas Piročkinas. 2014. Liudviko Adomo Jucevičiaus laiškas čekų filologui Vaclavui Hankai. In: Lukšienė, M. *Prie tautos kultūros pamatų*. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras. 309–318.
- M. B. [Baliński, Michał]. 1842. Wspomnienia Żmudzi. Wilno, 1842, T. Glücksberg. *Biblioteka Warszawska* 3, 183–190.
- Martišiuūtė-Linartienė, Aušra. 2021. Jūros vaizdinys Mikalojaus Konstantino Čiurlionio ir Vydūno pasaulio sutvėrimo meninėje programoje. *Colloquia* 46, 61–85.
- Mykolaitytė, Aurelija. 2012. Vietos dvasia Martyno Liudviko Rėzos kūryboje. In: *Česlovo Milošo skaitymai: Genius loci – asmenybė ir kūryba kaip erdvės vaizdinys = Genius loci – personality and creation as image of the space*. Sud. V. Truskauskaitė. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla. 34–42.
- N. N. [Jucewicz, Ludwik Adam]. 1839. Królowa morza Bałtyckiego. Klechda, przypisana na pamiątke JW. Helenie z Frejendów Górskiej. *Tygodnik Petersburski*. Rok 10, 33, 185–186.
- Narbutas, Teodoras. 1998. *Lietuvių mitologija* [iš lenkų ir lotynų kalbų vertė R. Jاسas]. Vilnius: Mintis.
- Piročkinas, Arnoldas, Lena Žuravliova. 1993. Nuostabus Jucevičiaus padavimo pasisekimas. *Gimtasīs žodis* 11, 9–14.
- Radauskienė, Marija. 2005. Pasakojamoji žemaičių tautosaka: tautosakos tyrinėjimai. *Žemaičių žemė* 1, 38–48.
- Razdorskij, A. 2019. Pamiatnyje knižki i adres-kalendarī Carstva Pol'skogo (XIX — načalo XX v.). *Dzieje Biurokracji IX*, 189–196.
- Rhesa, Ludwig/Reza Liudvikas. 2005. *Prussija – Prutena* [sostavlenie i perevod s nemeckogo S. Ch. Simkin]. Kaliningrad: Kladez'.

- Rhesa, Ludwig. 1809. *Prutena, oder Preussische Volkslieder und andere vaterländische Dichtungen*. Königsberg: Heinrich Degen.
- Sauka, Leonardas. 2009. Kai kurie Jurgio Dovydaičio tautosakos užrašymo netikslumai. *Tautosakos darbai* 37, 51–63.
- Siemieński, Lucjan (sud.). 1845. *Podania i legendy polskie, ruskie, litewskie*. Poznań: nakładem Księgarni J. K. Żupańskiego.
- Siemieński, Lucjan, Kazimierz Pamuła (sud.). 1975. *Podania i legendy polskie, ruskie i litewskie*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Szulska, Inesa. 2011. *Litwa Józefa Ignacego Kraszewskiego*. Warszawa: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.
- Tazbir, Janusz. 1979. *Spotkania z historią*. Warszawa: Iskry.
- Von Tettau, Wilhelm Johann Albert, Jodocus Donatus Hubertus Temme (sud.). 1837. *Die Volkssagen Ostpreußens, Lithauens und Westpreussens*. Berlin: Nicolaische Verlagsbuchhandlung.
- Vaicekauskas, Arūnas. 2001. Lietuvių etnografijos pradininkas. *Darbai ir dienos* 28, 193–199.
- Valiukaitė, Lina. 2005. Publikuotų tekstų paveiktos pasakos. *Tautosakos darbai* 22(29), 111–118.
- Veckenstedt, Edmund von (sud.). 1883. *Die Mythen, Sagen und Legenden der Žamaiten (Litauer)*. 1–2, Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.
- Veckenstedt, Edmund. 1897. *Mythai, pasakos ir legendos žiamaičiu, surinkti ir išleisti per d–ra Edm. Veckenstedta, vyresnyjį senoviszką kalbų mokytoją prie Nikalojaus gimnazijos Liepojuje (Kursze)*. *Lietuvizkai iszguldė J. Szliupas, M. D.* Plymouth: kasztu ir spaustuvėje Jūzo Paukszcizio.
- Vėlius, Norbertas (sud.). 1979. *Laumių dovanos: lietuvių mitologinės sakmės*. Vilnius: Vaga.
- Vėlius, Norbertas. 2013. Adomas Honoris Kirkoras (1818–1886). In: *Lietuvių mitologija: iš Norberto Vėliaus palikimo* 1. Sud. R. Vėliuviene. Vilnius: Mintis. 278–287.
- Wójcicki, Kazimierz Władysław. 1865. Podanie o Juracie, królowej czeltic. *Kłosy* 7, 76–77.
- Wójcicki, Kazimierz Władysław, Ryszard Wojciechowski (sud.). 1974. *Klechdy, starożytnie podania i powieści ludu Polskiego i Rusi*. Wyd. 2. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Wspomnienia Żmudzi / przez X. Ludwika Adama Jucewicza (Przegląd), 1842. *Przegląd Naukowy, Literaturze, Wiedzy i Umnictwu Poświęcony*. T. 4, 32, 1279–1293.
- Zaborskaitė, Vanda. 1965. *Eilėraščių menas*. Vilnius: Vaga.
- Zaborskaitė, Vanda. 1970. *Eilėraščių menas*. 2–asis papildytas leidimas. Vilnius: Vaga.
- Zaborskaitė, Vanda. 2002. *Eilėraščių menas*. 3–asis papildytas leidimas, Vilnius: Tyto alba.
- Zieliński, W. 1842. Wspomnienia Żmudzi / przez ks. Ludwika Adama Jucewicza. Wilno: 1842, T. Glücksberg.
- Roczniki krytyki literackiej*. Rok 1, 53, 1–4.
- Žiemys, 1907. Jūrytė. Baltijos karalaitė (Žemaičių padavimas). *Šaltinėlis* 20, 74–75; 21; 79–80.